

УДК 336.722.32

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб в Україні: діяльність і перспективи розвитку

Дребот Наталія Петрівна,
доцент, кандидат економічних наук,
доцент кафедри банківської справи
Львівського інституту
ДВНЗ «Університет банківської справи»;
e-mail: drebot72@gmail.com

Анотація. Основне завдання Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку.

Аналіз законодавчих основ функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб дозволить не тільки глибше зрозуміти його призначення і зміст діяльності, а й виявити нерозв'язані проблеми правового регулювання його діяльності, розробити пропозиції і визначити напрями вдосконалення управлінської діяльності, а також подальшого реформування як організаційної, так і змістовної складових.

Проаналізовано стан депозитного портфеля банківських установ, дані про вклади фізичних осіб – учасників ФГВФО за 2001–2014 роки, динаміку учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2001–2015 рр., динаміку зростання гарантованої суми відшкодувань і фінансових ресурсів (грошового резерву) Фонду.

Для забезпечення ефективної діяльності Фонду схема гарантування вкладів повинна бути побудована так, щоб не стимулювати банки і вкладників до безвідповідальної поведінки, бути достатньою для покриття втрат фінансово менш забезпечених і обізнаних вкладників, забезпечувати довіру вкладників до банківської системи та запобігати банківській паніці. Зокрема, обґрунтовано доцільність:

- підвищення розміру цільового коефіцієнта наповнення грошового резерву системи гарантування вкладів;
- удосконалення процедури виплати відшкодувань за вкладами шляхом диференціації відшкодування вкладів і визнання депозитних вкладів у вітчизняних кредитних установах недоступними не з моменту призначення ліквідатора (або ухвалення рішення про ліквідацію), а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладникові;
- приєднання Ощадбанку до учасників Фонду;
- переходу до диференційованих ставок за внесками банків до Фонду залежно від привабливості банків з позиції вкладників, що дасть змогу значно збільшити фінансові ресурси Фонду.

Ключові слова: банківська система, портфель депозитів, вклади фізичних осіб, Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), грошовий резерв Фонду, гарантована сума відшкодування вкладу.

Формул: 0; рис.: 0; табл.: 5; бібл.: 8.

Deposit guarantee fund of natural persons in Ukraine: the activities and prospects of development

Drebot Nataliia,
Ph.D. in Economy, Associate Professor,
Associate Professor of Banking Department
Lviv Institute of BU;
e-mail: drebot72@gmail.com

Abstract. The major objective of the Deposit Guarantee Fund is to ensure the functioning of the household deposit guarantee system and insolvent banks resolution.

The analysis of legal framework of the Deposit Guarantee Fund functioning allow not only better to understand its purpose of activity, but also to identify outstanding problems of legal regulation of its activities, develop proposals and determine areas of management improvement, and further reforming of the organizational and substantive perspectives.

In the article the state of deposit portfolio of banks, data on deposits of individuals – members of the DGF for 2001–2014, dynamics of the Deposit Guarantee Fund members for 2001–2015, dynamic of growth of guaranteed amount of compensation and financial resources (cash reserve) of the Fund are analyzed.

To ensure the effective operation of the Fund, deposit guarantee scheme should be constructed so as not to encourage banks and investors to irresponsible behavior, be sufficient to cover the financial losses of less affluent and knowledgeable depositors, provide confidence of depositors in the banking system and prevent the banking panic.

In particular, it is necessary to:

- increase the size of the target coefficient of filling cash reserve of deposit guarantee system;
- improve the procedure for payment of refunds on deposits by differentiating refund deposits and recognition of deposits in domestic credit institutions that are not available not from appointment of a liquidator (or the decision to terminate), but from the time when bank violates contract terms and delays payment of funds to depositor;
- connect Oschadbank to participants of the Fund;
- use differential rates on deposits of banks to the Fund depending on the attractiveness of banks in terms of depositors which will enable considerably increase the financial resources of the Fund.

Keywords: banking system, deposit portfolio, deposit of individuals, Deposit Guarantee Fund (DGF), a cash reserve fund, guaranteed amount of compensation deposit.

Formulas: 0; fig.: 0; tabl.: 5; bibl.: 8.

Фонд гарантирования вкладов физических лиц в Украине: деятельность и перспективы развития

Дребот Наталья Петровна,
доцент, кандидат экономических наук,
доцент кафедры банковского дела
Львовского института УБД;
e-mail: drebot72@gmail.com

Аннотация. Основной задачей Фонда гарантирования вкладов физических лиц является обеспечение функционирования системы гарантирования вкладов физических лиц и вывода неплатежеспособных банков с рынка.

Анализ законодательных основ функционирования Фонда гарантирования вкладов физических лиц позволит не только глубже понять его назначение и содержание деятельности, но и выявить нерешенные проблемы правового регулирования его деятельности, разработать предложения и определить направления совершенствования управленческой деятельности, а также дальнейшего реформирования как организационной, так и содержательной точек зрения.

Проанализировано состояние депозитного портфеля банковских учреждений, данные о вкладах физических лиц – участников ФГВФЛ за 2001–2014 годы, динамику участников Фонда гарантирования вкладов физических лиц за 2001–2015 гг., динамику роста гарантированной суммы возмещения и финансовых ресурсов (денежного резерва) Фонда.

Для обеспечения эффективной деятельности Фонда схема гарантирования вкладов должна быть построена так, чтобы не стимулировать банки и вкладчиков к безответственному поведению, быть достаточной для покрытия потерь финансово менее обеспеченных и знающих вкладчиков, обеспечивать доверие вкладчиков к банковской системе и предотвращать банковскую панику. В частности, обоснована целесообразность:

- повышения размера целевого коэффициента наполнения денежного резерва системы гарантирования вкладов;
- совершенствования процедуры выплаты возмещения по вкладам путем дифференциации возмещения вкладов и признания депозитных вкладов в отечественных кредитных учреждениях недоступными не с момента назначения ликвидатора (или принятия решения о ликвидации), а с тех пор, когда банк, нарушая условия договора, определенное время задерживает выплату средств вкладчику;
- присоединения Сбербанка к участникам Фонда;
- перехода к дифференцированным ставкам по отчислениям банков в Фонд в зависимости от привлекательности банков с точки зрения вкладчиков, что позволит значительно увеличить финансовые ресурсы Фонда.

Ключевые слова: банковская система, портфель депозитов, вклады физических лиц, Фонд гарантирования вкладов физических лиц (ФГВФЛ), денежный резерв Фонда, гарантированная сумма возмещения вклада.
Формул: 0; рис.: 0; табл.: 5; библи.: 8.

Вступ. Останнім часом вітчизняна банківська система, як і українське суспільство в цілому, проходить через цілу низку випробувань. Дедалі відчутнішою є потреба в комплексному реформуванні фінансового сектору для очищення від проблемних банків і підтримання довіри вкладників. Адже саме фінансова сфера відіграє ключову роль в оздоровленні економіки нашої

держави загалом та її реального сектору зокрема. Однією з головних складових фінансової безпеки країни є система гарантування вкладів фізичних осіб.

Системи гарантування банківських вкладів населення, які функціонують практично в усіх економічно розвинених країнах, довели свою ефективність, сприяючи залученню в реальний сектор економіки дов-

гострокового кредитного ресурсу – заощаджень громадян. Створення української системи гарантування вкладів населення є спеціальною програмою, яка реалізується з метою укріплення довіри громадян до банківської системи, стимулювання залучення заощаджень громадян в економіку, підтримання внутрішньої стійкості банківського сектору. Функціонування системи гарантування банківських вкладів повинно закріпити позитивну тенденцію зростання вкладів населення, працюючи на підвищення прибутків банків за рахунок зростання ресурсної бази і строків розміщення залучених ресурсів.

Аналіз досліджень і постановка завдання. Наукові основи гарантування банківських вкладів закладено у працях таких вітчизняних і закордонних учених, як С. Безвух, Ж. Голодова, О. Грасюк, О. Засядько, Т. Мазур, О. Орлюк, А. Свечкіна, І. Серветник, О. Соколов. Віддаючи належне здобуткам дослідників, зауважимо, що увага авторів сконцентрована переважно на дослідженні функцій і принципів системи гарантування банківських вкладів. Розв'язання проблем, пов'язаних із удосконаленням захисту вкладів населення, знайшли своє відображення в публікаціях вітчизняних учених: О. Дзюблюка, А. Мороза, М. Савлука. Проблеми захисту депозитних вкладень населення України висвітлено в роботах Н. Бондара, С. Власовича, О. Заруцької, Т. Смовженко, Р. Тиркала, Н. Уманціва, О. Ходарчука. Наукові праці з цієї тематики присвячені обґрунтуванню теоретико-методологічних аспектів функціонування систем страхування депозитів в окремих країнах, однак виникає необхідність виокремлення і впровадження у вітчизняну практику зарубіжного досвіду щодо вдосконалення механізму відшкодування вкладів.

Мета статті. Початок фінансово-економічної кризи 2014 року в Україні стимулював посилення уваги до ефективних механізмів стабілізації економіки країни загалом і банківського сектору зокрема. Саме це покликала робити система гарантування вкладів фізичних осіб. Ефективне її функціонування дозволить не тільки підтримати, а й підвищити довіру населення до фінансового ринку держави. Тому досить важливим є дослідження умов діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб як основного суб'єкта забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні та розроблення пропозицій щодо підвищення ефективності його функціонування в умовах економічної нестабільності.

Результати дослідження. Президент України 1998 року підписав Указ «Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб – вкладників комерційних банків», яким було затверджене Положення про порядок створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, формування і використання його коштів. Також Указом було встановлено, що в разі недоступності вкладу в комерційному банку фізичній особі гарантується відшкодування за вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладу, але не більше ніж 500 гривень.

Двадцятого вересня 2001 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 24 жов-

тня того ж року. Законом було передбачено, що Фонд гарантує кожному вкладникові – учасникові (тимчасовому учасникові) Фонду відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, у розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше ніж 1 200 гривень за вкладом в кожному з таких учасників. Зазначений розмір відшкодування коштів за вкладом, включаючи відсотки, за рахунок коштів Фонду міг бути збільшений за рішенням адміністративної ради Фонду залежно від тенденцій розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників – учасників (тимчасових учасників) Фонду.

Розуміючи важливу роль, яку відіграє гарантована сума відшкодування у зміцненні довіри вкладників до банківської системи України, адміністративна рада Фонду збільшувала її розмір у 12 разів. На нинішній день розмір гарантованої суми відшкодування становить 200 тисяч гривень. Відповідне рішення за № 27 було ухвалене адміністративною радою Фонду 21 серпня 2012 року, яке було зареєстроване в Міністерстві юстиції України 29 серпня 2012 року за № 1452/21764.

На сьогодні Фонд гарантування вкладів фізичних осіб функціонує на засадах, установлених Законом України від 23 лютого 2012 року № 4452-VI «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», який набув чинності 22 вересня 2012 року [5]. Цим Законом розширено повноваження Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, зокрема в частині щодо виведення неплатоспроможних банків з ринку шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації неплатоспроможних банків. Також Законом передбачено умови, за настання яких банк може бути віднесено до категорії проблемних і неплатоспроможних. Водночас із двох місяців до семи днів скорочено термін початку виплат коштів вкладникам у разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банків.

Після набрання чинності Закону банки, які перебували в статусі тимчасового учасника Фонду, набули статусу учасників Фонду, оскільки Закон не передбачає переведення учасників Фонду до категорії «тимчасових учасників» Фонду, тим самим, скасовуючи поняття тимчасового учасника Фонду як таке. Відповідно до Закону учасниками Фонду є банки, участь яких у Фонді є обов'язковою, та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками Фонду, окрім АТ «Ощадбанк» і АТ «РОДОВІД БАНК».

Не зупиняючись на досягнутому, Фонд постійно підкреслював доцільність законодавчих змін, спрямованих на вдосконалення порядку виведення неплатоспроможних банків із ринку і зміцнення рівня довіри вкладників до банків. Результатом цього стало ухвалення кількох поправок до Закону, якими, зокрема, було:

- мінімальний розмір граничної суми відшкодування закріплено на рівні 200 тисяч грн, без можливості її зменшення;
- розширено перелік здійснення операцій під час тимчасової адміністрації кредитором неплатоспроможного банку, у тому числі щодо проведення соціальних виплат;

- визначено дату початку виплат коштів вкладникам за рахунок цільової позики Фонду під час дії тимчасової адміністрації;
- встановлено спрощений порядок проведення процедур, пов'язаних із придбанням інвестором неплатоспроможного або перехідного банку;
- визначено порядок виведення неплатоспроможного банку з ринку за участі держави в особі Міністерства фінансів України або державного банку;
- розширено напрями використання коштів Фонду, у тому числі надання приймаючому або перехідному банку позики на умовах субординованого боргу тощо.

Фонд заснований з метою захисту прав і законних інтересів вкладників банків і виконує спеціальні функції у сфері гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку.

На виконання свого основного завдання – забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків із ринку – Фонд здійснює такі функції:

- веде реєстр учасників Фонду;
- акумулює кошти, отримані з джерел, визначених статтею 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду;
- інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України;
- здійснює випуск облігацій у порядку і за напрямками розміщення, визначеними Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», і видачу фінансових векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;
- здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладами в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;
- здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб;
- бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України;
- застосовує до банків та їхніх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи;
- здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків із ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організовує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку;
- здійснює перевірки банків;
- надає фінансову підтримку банку;
- здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат Фонду на

- виведення неплатоспроможних банків із ринку і відшкодування коштів вкладникам;
- надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку коштів за договорами банківського вкладу, термін дії яких закінчився, і за договорами банківського рахунку;
- здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав і забезпечених законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення;
- вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками Фонду.

Учасниками Фонду є банки і філії іноземних банків, які мають банківську ліцензію на право здійснювати банківську діяльність і виконують установлені Національним банком України економічні нормативи щодо достатності капіталу і платоспроможності.

За станом на 01.01.2015 кількість банків у Фонді становила 161 одиницю (табл. 1). Станом на 01.05.2015 їхня кількість зменшилась до 143 банків – учасників Фонду.

Таблиця 1

Динаміка учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2001–2015 роки

Період	Кількість банків у Фонді	Учасники	Тимчасові учасники
01.01.2001	134	134	0
01.01.2002	135	135	0
01.01.2003	152	152	0
01.01.2004	153	148	5
01.01.2005	160	153	7
01.01.2006	163	157	6
01.01.2007	166	163	3
01.01.2008	172	170	2
01.01.2009	183	183	0
01.01.2010	184	172	12
01.01.2011	175	170	5
01.01.2012	175	170	5
01.01.2013	174	174	-
01.01.2014	178	178	-
01.01.2015	161	161	-

Джерело. [7].

За інформацією НБУ, станом на 29.05.2015 в Україні функціонує 131 банк (без урахування банків, де введено тимчасову адміністрацію), з них 40 – з іноземним капіталом. У рамках процесу очищення банківської системи протягом 2014–2015 років НБУ прийняв 49 рішень про віднесення банків до категорії неплатоспроможних, з них 2015 року – 16. За два останні роки були відкликані ліцензії і ліквідовані 38 банків. Усього в категорії неплатоспроможних – 13 банків, у стадії ліквідації – 43 банки.

2014 рік став надзвичайно складним для банківської системи з огляду на масовий відплив депозитів, зростання збитків за кредитами і збільшення кількості неплатоспроможних банків. Зокрема, основними тенденціями банківської системи України 2014 року стали потужний відплив депозитів і припинення кредитної

діяльності. Банки втратили 58 млрд грн (мінус 23% у річному обчисленні) і 9,2 млрд дол. США (мінус 40,3%) депозитів приватних осіб. Цікаво, що темп відпливу 2014-го був подібним до періоду кризи 2008–2009 років, коли він становив мінус 25,5% та мінус 31,2% (за 12 місяців, починаючи з жовтня 2008 року) [3]. Тоді банки зазнали потужного удару по ліквідності, оскільки найбільш інтенсивний відплив депозитів відбувався протягом перших шести місяців із початку кризи (згодом, із відновленням зростання обсягу депозитів, наприкінці 2009 року ситуація почала стабілізуватися).

Основний відплив депозитів протягом 2014 року спостерігався на рахунках фізичних осіб – кошти фізичних осіб скоротилися на 4,0% (на 17,4 млрд грн) – до 416,4 млрд грн (за 2013 рік збільшилися на 19,2%). Серед них кошти в національній валюті скоротилися на 21,4% (на 53,2 млрд грн) – до 195 млрд грн [3].

На фоні воєних дій і збройної агресії з боку Росії наявність Фонду гарантування вкладів фізичних осіб не стримує вкладників від вилучення власних коштів із банківських установ. Тенденції до скорочення депозитного портфеля банківських установ тільки збільшать кількість неплатоспроможних банків, які будуть передані Фонду гарантування вкладів фізичних осіб для виведення їх із ринку. А це, у свою чергу, збільшує навантаження на грошовий резерв системи гарантування вкладів фізичних осіб, оскільки за унеможливлення використання інших способів виведення банку з ринку, окрім його ліквідації, будуть здійснюватись виплати відшкодування вкладникам – фізичним особам збанкрутілого банку з ресурсів грошового фонду.

Динаміка фінансових ресурсів (грошового резерву) Фонду була такою: станом на 01.01.2012 – 4 827,3 млн грн, на 01.01.2013 – 6 092,1 млн грн, на 01.01.2014 – 7 292,9 млн грн, на 01.01.2015 – 16 872,6 млн грн, на 01.05.2015 – 18 192,6 млн грн [7].

З метою забезпечення платоспроможності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб Національний банк України і Міністерство фінансів України надавали низку стабілізаційних кредитів. Так, обсяг отриманих Фондом кредитів 2014 року становив 20,315 млрд грн, зокрема 11,118 млрд грн від Міністерства фінансів України і 10,118 млрд грн від Національного банку України. Грошовий резерв системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні формувався за накопичувальним принципом без установлення будь-яких цільових коефіцієнтів. З 4 липня 2014-го змінами до Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» встановлено мінімальний обсяг коштів Фонду в розмірі, не меншому ніж 2,5% від суми гарантованих коштів вкладників – фізичних осіб у межах суми відшкодування з урахуванням суми зборів з учасників Фонду, які мають надійти протягом поточного кварталу. Закон передбачає, що при досягненні розміру грошового резерву мінімальної межі або ризику суттєвого зменшення обсягу коштів Фонд має право вжити заходів для поповнення коштів за рахунок джерел, визначених законодавством (запровадження спеціального збору, випуск облігацій, видача фінансових векселів, кредити від Національного банку України, кошти з Державного бюджету України,

кредити від небанківських фінансових установ та іноземних кредиторів та ін.). На сьогодні впровадження цільового коефіцієнта наповнення грошового резерву системи гарантування вкладів є звичайною практикою. Майже всі пострадянські держави його запровадили (табл. 2).

Таблиця 2

Цільові коефіцієнти розміру грошового резерву системи гарантування вкладів у різних державах станом на 01.01.2015

Держава	Цільовий коефіцієнт розміру грошового резерву	Держава	Цільовий коефіцієнт розміру грошового резерву
ЄС	0,8% від суми гарантованих вкладів	Молдова	7% від суми гарантованих вкладів
США	2% від суми гарантованих вкладів	Киргизстан	15% від суми гарантованих вкладів
Україна	2,5% від суми гарантованих вкладів	Білорусь	5% від суми гарантованих вкладів
Казахстан	5% від суми гарантованих вкладів	Росія	10% від суми гарантованих вкладів

Джерело. [1].

Цей коефіцієнт упроваджено й у США та ЄС, там він найнижчий. Але це виправдано кращим фінансовим та економічним становищем країн. З урахуванням цього розмір цільового коефіцієнта в Україні є досить низьким порівняно з державами майже тотожного рівня розвитку.

Зазначимо, що за роки функціонування Фонду гарантована сума відшкодування за вкладками підвищувалася 12 разів (табл. 3).

Таблиця 3

Динаміка зростання гарантованої суми відшкодувань

Гарантована сума, грн	Нормативно-правовий акт
500	Указ Президента України «Про заходи щодо фізичних осіб – вкладників комерційних банків України» від 10.09.1998
1 200	Закон України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001
1 500	Рішення адміністративної ради Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 14.11.2002
2 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 17.09.2003
3 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 22.04.2004
5 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 21.04.2005
8 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 31.01.2006
15 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 24.05.2006
25 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.02.2007
50 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 14.08.2007
150 000	Закон України «Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 31.10.2008

Закінчення табл. 3

Гарантована сума, грн	Нормативно-правовий акт
200 000	Рішення адміністративної ради Фонду від 21.08.2012

Джерело. [7].

За даними Фонду, на 01.01.2015 сума вкладів фізичних осіб становила 382,1 млрд грн, що на 20,5 млрд грн менше, ніж за станом на 01.01.2014. За той же період на 0,9 млн зменшилась кількість вкладників – фізичних осіб – учасників Фонду (табл. 4). Середній розмір вкладу фізичних осіб до 2011 року мав тенденцію до зростання. Станом на 01.01.2015 цей показник зменшився на 273 грн, порівняно з 2013-м, і становив 8 213 гривень.

Таблиця 4

Дані про вклади фізичних осіб – учасників Фонду гарантування вкладів фізичних осіб за 2001–2014 роки

Період	Сума вкладів фізичних осіб, млрд грн	Кількість вкладників, млн грн	Середній розмір вкладу, грн
01.01.2001	5,6	5,4	1 046
01.01.2002	9,3	4,8	1 915
01.01.2003	16,6	7,0	2 376
01.01.2004	29,2	10,5	2 780
01.01.2005	38,4	15,0	2 559
01.01.2006	67,9	18,6	3 656
01.01.2007	100,4	24,2	4 143
01.01.2008	155,2	29,6	5 243
01.01.2009	204,9	34,5	5 935
01.01.2010	198,0	31,6	6 273
01.01.2011	254,2	32,6	7 802
01.01.2012	282,6	35,0	8 072
01.01.2013	338,5	44,4	7 619
01.01.2014	402,6	47,4	8 486
01.01.2015	382,1	46,5	8 213

Джерело. [7].

Зазначимо, що до початку 2005 року сума гарантування вкладів фізичних осіб була значно меншою від середнього розміру вкладу. Так на 01.01.2001 середній розмір вкладу становив 1 046 грн, а сума гарантування – тільки 500 грн. На початок 2002 року сума гарантування вкладу збільшилася до 1 200 грн, але середній розмір вкладу вже становив 1 915 грн. І тільки на початку 2005 року ситуація змінилася на протилежну: середній розмір вкладу становив 2 559 грн, а сума гарантування вкладу – 3 000 грн.

На початок 2009 року сума гарантування перевищувала середній розмір вкладу майже у 25 разів, на початок 2010-го – у 24 рази, на початок 2011-го і 2012-го – у 19 разів, на початок 2015 року – у 24 рази. Процент покриття кількості вкладників станом на 01.01.2014 становив 99,3%, а станом на 01.01.2015 – 98,7%. Станом на 01.01.2015 у 20 банках здійснюються виплати, кількість вкладників, що отримали відшкодування, – 158 719 осіб, сума відшкодування становить 10 066,5 млн грн.

Як зазначено, в Україні кожному вкладникові відшкодовуються кошти за депозитами (включаючи відсотки) у розмірі внеску на день настання недоступ-

ності вкладів, але не більше ніж 200 000 грн. Згідно із чинним законодавством недоступність вкладів – це неможливість отримання вкладником під час виведення неплатоспроможного банку з ринку вкладу, включаючи відсотки за ним, протягом семи робочих днів із дня закінчення строку дії договору (або з дня запровадження тимчасової адміністрації, якщо договір закінчився до цієї дати) або з дня вимоги (закладами на вимогу, за поточними чи картковими рахунками), здійсненої протягом дії тимчасової адміністрації.

На наш погляд, процедура виплати відшкодувань потребує подальшого вдосконалення. Вітчизняна практика доводить, що від дня неспроможності банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками згідно з умовами договору до дня призначення ліквідатора може минути багато часу. Адже тільки термін повноважень тимчасової адміністрації, призначеної НБУ до введення ліквідатора, може тривати до одного року (для системоутворювальних банків – до двох років). Під час роботи тимчасової адміністрації запроваджується мораторій на задоволення вимог кредиторів, у тому числі на повернення депозитних вкладів. Статтею 28 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» передбачено, що Фонд починатиме виплату відшкодування коштів вкладникам не пізніше ніж через сім днів від дня прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

У більшості європейських країн процедури виплати відшкодувань закладами починають діяти, коли банк оголошено банкрутом (офіційне повідомлення національного регулятора) або коли стосовно банку винесено судову постанову про позбавлення права здійснювати депозитні операції.

На нашу думку, депозитні вклади у вітчизняних кредитних установах треба вважати недоступними не з моменту призначення ліквідатора (або прийняття рішення про ліквідацію), а з того часу, коли банк, порушуючи умови договору, певний час затримує виплату коштів вкладникові (в окремих випадках виплата коштів із Фонду може починатися з моменту запровадження тимчасової адміністрації в банківській установі).

Ще одним із кроків удосконалення процедур виплати відшкодувань закладами є розширення форм виплати відшкодувань (наприклад, у США можуть застосовуватися чеки). Це не тільки спрощує процес відшкодування, а й дає змогу Фонду зекономити фінансові ресурси.

На наш погляд, для вдосконалення системи гарантування вкладів потрібно підвищити відповідальність вкладників за ступенем процентного ризику. Для цього треба визначати суму гарантування відповідно до величини процентної ставки депозиту, тобто залежно від ступеня ризику, на який свідомо зважилися вкладники на момент підписання депозитного договору.

Певні суми відшкодування вкладів Фондом залежно від рівня процентної ставки за депозитом наведено в табл. 5.

Зрозуміло, що запропонована диференціація відшкодування вкладів може створювати для вкладника певні труднощі у визначенні гарантії за вкладом, тому

варто законодавчо затвердити відповідну норму, за якою банк повинен самостійно визначати і вказувати суму гарантованого відшкодування вкладу в депозитному договорі. Правильність визначення розміру гарантованого відшкодування надалі має перевіряти Фонд.

Таблиця 5

Сума відшкодування вкладів фізичних осіб залежно від рівня процентної ставки за депозитом

Процентна ставка за депозитом	Сума гарантованого відшкодування вкладу
За середньоринковою ставкою плюс від 1 до 2 процентів	Не більше від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (на теперішній час – 200 000 грн)
За середньоринковою ставкою плюс 3 проценти	Не більше ніж 95% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (190 000 грн)
За середньоринковою ставкою плюс 4 проценти	Не більше ніж 90% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (180 000 грн)
За середньоринковою ставкою плюс від 5 до 6 процентів	Не більше ніж 80% від гарантованої суми відшкодування за чинним законодавством (160 000 грн)
За середньоринковою ставкою плюс 7 і більше процентів	Відшкодування немає

Крім упровадження диференційованої суми гарантування вкладів, моральний ризик можна мінімізувати також за допомогою певних стимулів щодо створення якісного корпоративного управління й надійної системи ризик-менеджменту, підвищення рівня ринкової дисципліни, системи регуляторного нагляду тощо.

Крім удосконалення механізму контролю Фонду, ще одним з елементів поліпшення системи гарантування вкладів є приєднання Ощадбанку до учасників Фонду. Це питання є принциповим принаймні з двох причин:

неучасть Ощадбанку в системі страхування (гарантування) необґрунтовано зміцнює його конкурентні переваги перед іншими банками;

Ощадбанк як один із найбільших операторів ринку вкладів населення може опинитись у складній фінансовій ситуації, тоді заходи щодо її врегулювання ляжуть важким тягарем на Державний бюджет України.

Зазначимо, що досі чітко не визначено механізм повернення виплат у разі банкрутства Ощадбанку. Тому існує висока ймовірність того, що вклади будуть відшкодовуватися протягом невизначеного часу, як це відбувається нині в Україні з поверненням коштів вкладникам Ощадбанку СРСР.

Наступним кроком удосконалення системи гарантування вкладів є перехід до диференційованих ставок за внесками банків до Фонду (це стимулюватиме банки до підвищення якості управління ризиками).

Відповідно до статті 22 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», учасник Фонду зобов'язаний станом на останній робочий день

кожного кварталу здійснювати нарахування регулярного збору до Фонду. Розмір базової річної ставки збору становить 0,5 відсотка від бази нарахування в національній валюті та 0,8 відсотка від бази нарахування в іноземній валюті. Цією ж статтею передбачається можливість упровадження диференційованих зборів до Фонду шляхом зважування базової ставки збору за ступенем ризику банку. Також зазначено, що методика оцінювання ступеня ризиків банку для розрахунку диференційованих зборів устанавлюється нормативно-правовим актом Фонду, що підлягає погодженню з Національним банком України.

Доцільно визначати диференційовану ставку регулярного збору до Фонду залежно від привабливості банків з позиції вкладників. На основі аналізу показників діяльності банку визначається рейтингова категорія групи банків – А, В, С чи D. Рівень А – «надійний», високий рівень привабливості для вкладників; В – «стабільний», середній рівень привабливості для вкладників; С – «задовільний», задовільний рівень привабливості для вкладників; D – «поганий», низький рівень привабливості для вкладників. Відповідно ставка регулярного збору в національній валюті могла б коливатись від 0,5 до понад 2% від бази нарахування.

Зазначимо, що запровадження диференційованої суми відшкодування вкладів і диференційованої ставки регулярного збору дасть змогу значно збільшити фінансові ресурси Фонду. Це, у свою чергу, може призвести до розроблення процедур гарантування вкладів не тільки фізичних осіб, а й, наприклад, фізичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності і юридичних осіб, які належать до малого бізнесу.

Висновки. На сьогодні в Україні організовано майже повноцінну систему захисту вкладів фізичних осіб. За її вдосконалення були враховані всі найкращі практики функціонування таких систем в іноземних державах. Але фактично вона перебуває ще на стадії нового формування. Проте фінансово-економічна криза 2014 року не дозволила їй практично розвинути та укріпитись. Зростання курсу іноземних валют, значна кількість неплатоспроможних банків і неспроможність Фонду реалізації інших способів виведення неплатоспроможного банку з ринку (відчуження всіх або частини активів і зобов'язань на користь іншого банку, продаж банку інвесторів) у кризовий період, окрім їх ліквідації та виплати відшкодування вкладникам, призвели до вичерпання його грошового резерву. Подальше вдосконалення діяльності ФГВФЗ в умовах складної політичної та економічної ситуації сприятиме: підвищенню довіри клієнтів за рахунок їхньої впевненості в поверненні своїх коштів, що, у свою чергу, сприятиме приросту вкладів населення; збільшенню розмірів депозитів і частки довгострокових депозитів; оздоровленню банківської системи через посилення контролю за банківською діяльністю.

Список використаної літератури

1. Безвух С. В. Функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб в Україні / С. В. Безвух ; Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2015. – № 3. – С. 675–680.

2. Безвух С. В. Організація системи захисту вкладів у вітчизняній банківській системі та проблеми її розвитку / С. В. Безвух, І. В. Серветник // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. – № 3. – С. 45–54.
3. Прошово-кредитна статистика [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Національного банку України. – Режим доступу : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish>.
4. Мазур Т. В. Діяльність Фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України / Т. В. Мазур // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 2. – С. 95–98.
5. Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України № 4452-VI від 23.02.2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
6. Серветник І. В. Ризик-менеджмент у системі гарантування банківських вкладів : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / І. В. Серветник. – К. : УБС НБУ, 2013. – 20 с.
7. Статистика Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.fg.gov.ua/statistics>.
8. Чеховський Д. Б. Функціональне призначення і принципи функціонування механізму гарантування банківських вкладів / Д. Б. Чеховський // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2014. – № 2 (20). – С. 182–186.

References

1. Bezvukh S. V. (2015). Funktsionuvannia systemy harantuvannia vkladiv fizychnykh osib v Ukraini [The functioning of the deposit guarantee system in Ukraine]. Global and national economic problems Mykolaiv National University VA Sukhomlynsky, 3, 675–680.
2. Bezvukh S. V., Servetnyk I. V. (2010). Orhanizatsiia systemy zakhystu vkladiv u vitchyznaniy bankivs'kij systemi ta problemy ii rozvytku [Organization of protecting deposits system in the domestic banking system and problems of development]. Journal of University of Banking of National Bank of Ukraine, 3, 45–54.
3. Monetary statistics. Available at : <http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish>.
4. Mazur T. (2012). Diial'nist'fond u harantuvannia bankivs'kykh vkladiv: zarubizh nyjdosvid i propozytsii dlia Ukrainy [Activity of the Guarantee Deposits Fund, international experience and proposals for Ukraine]. Business, Economy and Law, 2, 95–98.
5. Law of Ukraine «On the System of Deposit Guarantee». Available at : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>.
6. Servetnyk I. V. (2013). Ryzhik-menedzhment v systemi harantuvannia bankivs'kykh vkladiv [The risk-management in the system of bank deposits guarantee]. University of Banking of National Bank of Ukraine, Kyiv, 20.
7. Statistic of the Deposit Guarantee Fund. Available at : <http://www.fg.gov.ua/statistics>.
8. Chekhov's'kyj D. B. (2014). Funktsional'ne pryznachennia i pryntsyphu funktsionuvannia mekhanizmu harantuvannia bankivs'kykh vkladiv [Functional purpose and principles of functioning of the mechanism of bank deposits guarantee]. Journal of University of Banking of National Bank of Ukraine, 2 (20), 182–186.